

SVATÁ MARKÉTA ANTIOCHIJSKÁ, TITULÁRNÍ SVĚTICE BŘEVNOVSKÉHO KLÁŠTERNÍHO KOSTELA

I. ZÁKLADNÍ HAGIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Markéta (Margareta / Margarita / Perla) se narodila v Antiochii, asi kolem roku 290; není shody o tom, zda mělo jít o Antiochii pisidskou nebo syrskou. Její otec Aedesios [ve *Zlaté legendě* Theodosius] byl pohanský velekněz. Matka záhy zemřela, a proto ji otec dal na vychování pěstounce na svůj venkovský statek. Chůva byla tajná křesťanka; Markéta, když poznala víru v Krista, dala se pokřtít a učinila slib ustavičného panenství. Když Markéta dospěla, otec ji povolal zpět do svého domu; záhy však zjistil, že Markéta je křesťanka. Aedesios prohlásil, že Markéta již není jeho dcerou a že napříště bude pokládána za otrokyni. Dal jí obléct obnošené šaty a nařídil, aby se vrátila na venkovský statek a pásala dobytek. Doufal, že si to dcera (nakonec) rozmyslí. Markéta, zavržená vlastním otcem, se však nedala ve víře v Krista zviklat. Jednoho dne spatřil Markétu konzul [prefekt] Olibrius [Olybrius], jemuž se velmi zalíbila. Poté co vyznala, že je křesťanka, byla mučena a uvězněna. V žaláři ji ohrožoval ďábel (v podobě draka a posléze člověka), kterého zahnila žehnáním křížem. Krátce nato byla popravena, zřejmě někdy v rozmezí let 303–307, tedy za pronásledování křesťanů za císařů Diokleciána a Galeria.

Den mučednické smrti je rovněž nejistý, údaje se pohybují v rozmezí od 13. do 20. července. Proto o datu slavení památky sv. Markéty nebylo v církvi jednoty; na Západě až při liturgické reformě Tridentského koncilu (1545–1563) byl ustálen 20. červenec. V Čechách zůstal dnem památky světice 13. červenec. Východní církve slaví památku sv. Markéty [„velikomučednice Mariny“] 17. července.

Její svátek souvisí s přírodním koloběhem: pokud v předcházejících dnech bylo dobré počasí, začínaly kolem tohoto data žně, a rolníci platili svým pánům nájemné. Se zemědělskými pracemi souvisí také různá rčení, např.: *Svatá Markéta vede žence do žita*.

Na Východě byla zřejmě ctěna už od 4. století, na Západě se úcta ke sv. Markétě šíří intenzivněji od konce 7. století, v českých zemích od století třináctého. Postupně se stala jednou z nejpopulárnějších světic středověku; šíření kultu lze sledovat např. podle nárůstu počtu kostelů zasvěcených sv. Markétě.

Je patronkou rolníků, panen, dívek, manželek, kojných, ochránkyně rodiček, pomocnice při těžkém porodu, při neplodnosti, při nemocech obličeje.

Svatá Markéta je řazena mezi **Čtrnáct svatých pomocníků** v nouzi a tzv. „Virgines Capiales / panny hlavní, vynikající“, spolu se sv. Kateřinou z Alexandrie a Barborou z Nikomédie.

Kateřina, Markéta a Barbora bývaly často zobrazovány a ctěny společně; mezi kultem sv. Markéty a sv. Kateřiny Alexandrijské je řada styčných bodů, ve *Zlaté legendě* se v závěru příběhu svaté Kateřiny ke sv. Markétě (aj.) odkazuje.

Od 13./14. století tuto skupinu doplňuje sv. Dorota [Dorothea z Kaisareie Kappadocké].

Atributy sv. Markéty: drak (= d'ábel), koruna, kříž (hůl s křížem), meč, palma, perla, železný hřeben, klasy, kniha, kotel, pochodeň, srp.

Zobrazována je obvykle s pohledem upřeným k nebi, s křížem v pravé ruce, s drakem u nohou, někdy je na řetěze, který Markéta drží v levé ruce [vítězka na d'áblem (drakem)]. Někdy má perlový náhrdelník jako narážku na své jméno [margarita = perla].

Z mnoha různých uměleckých ztvárnění legendy zde – jen jako příklady – uvedme sochu světice z dílny M. V. Jäckela na hlavním oltáři v břevnovské bazilice nebo obraz J. P. Molitora v prelatuře břevnovského kláštera.



II. PRAMENY

1. Zprávy o mučednících z dob pronásledování křesťanů v Římské říši

Lze je rozdělit do tří kategorií:

- akta mučedníků (*Acta martyrum*), založená na autentických soudních protokolech, doplněná zprávami očitých svědků (např. mučednictví Polykarpovo);
- *passiones* (utrpení), líčení současníků událostí, někdy rovněž očitých svědků;
- legendy (z lat. „to, co má být čteno“), v hagiografii nejčastěji zastoupená forma; historicky jde o líčení většinou bezcenná, pokud vůbec mají historické jádro, bývá jen obtížně rozpoznatelné. Markétin příběh spadá do této kategorie. K tomu zejména: *Acta sanctorum Julii V.* Antverpy: Jacob du Moulin, 1727, s. 24–45 a *Acta sanctorum Julii IV.* Antverpy: Jacob du Moulin, 1725, s. 278–288 (případně podle dalších vydání). Stručné shrnutí: neexistují věrohodné doklady o tom, že Markéta skutečně žila. Její legenda je časově vzdálená od doby, kdy se měl její příběh odehrát; údajným autorem této legendy měl být Markétin průvodce a očitý svědek jejího umučení Theotimus, ani osoba Theotimova však není doložena. Papeži Gelasiovi I. (pontifikát 492–496) je připisováno zařazení jejího příběhu mezi apokryfní. [Bollandistická „Acta“ shrnují všechny výše uvedené kategorie pramenů a usilují o kritické rozlišování textů.]

2. Martyrologia

Kalendářně řazené soupisy světců a světic, s krátkými údaji o jejich životě, martyriu, hrobu a ostatcích. Z těch nejdůležitějších jmenujme alespoň martyrologium **Bedy Ctihodného [Beda Venerabilis, 672/3–735, Anglie, klášter Jarow];** PL94, col. 975 – sv. Markéta **13. července**; martyrologium **Rabana Maura** [Hrabanus Maurus, cca 780–856, opat kláštera ve Fuldě, od r. 847 arcibiskup mohučský]; PL 110, col. 1156 – sv. Markéta **13. července**; martyrologium **Notkerovo** [Notkerus Balbulus /Koktavý/, cca 840–912, mnich kláštera S. Gallen]; PL 131, col. 1119 – sv. Markéta **13. července**. Martyrologium **Usuardovo** [† cca 875, mnich benediktinského opatství Saint-Germain-des-Prés u Paříže] se v průběhu středověku stalo nejrozšířenějším na Západě. Poprvé bylo UM vytištěno v Lübecku r. 1475. Některé rukopisy uvádějí sv. Markétu 13. července, jiné 20. července; vesměs jen opakuje údaje ze starších martyrologií. Srov. PL 124, col. 255–258 a 277–258.

Následující martyrologium Baroniovo představuje první skutečně oficiální text Římského martyrologia; základem je přepracované martyrologium Usuardovo. V dané souvislosti je důležité, že jde také (pravděpodobně) o první výslovnou identifikaci Antiochie Pisidské jako místa Markétina martyria.

Martyrologium Romanum ad novam Kalendarii rationem... Gregorii XIII. Pont. Max. iussu editum... Auctore Caesare Baronio Sorano... Romae: Ex Typographia Dominici Basae, 1586, s. 321n. (IULII 20.):

„Margaritae. Hanc, aliter, Marinam dicit Beda, & Usuard. xiiiij. kal. Iulij. Graeci autem, qui eam Marinam etiam dicunt, agunt de ea in Menolog. xvi. Kalen. August. in veteri autem Romano Martyrologio, cui astipulantur antiqua manuscript. atque recentiora Martyrologia, hac die agitur. Errare noscuntur, hi qui ipsam Alexandriae passam referunt, cum constet **Antiochiae Pisidiae** id factum, quod & Graeci tradunt. Vetus fuit in Ecclesia Occidentali etiam huius S. martyris cultus, in antiquis enim litanis Romanae ecclesiae; quae & posite habentur in Ordine Romano, inter alias sanctas virgines & martyres haec recensetur. de eiusdem celebri festa die habetur mentio in concilio Oxoniensi. Quod autem spectat ad acta ipsius, haec Radulphus Tung. *De observ. can.* c. ii. Passionem (inquit) beatæ Margaritæ vidi Romæ apud Lateranum in dicto canone Gelasii apocryphis adnumeratum. haec ipse. quæ vehementer miramur, cum nec in antiquis manuscript. quorum plurima suppetunt exemplaria e diversis, quæ Romæ extant, bibliothecis, nec in his quæ typis excusi sunt codices, aliquid tale in decreto Gelasii potuerimus invenire. Non tamen imus inficias in actis eius, quæ edidit Metaphrastes, & recitat Lipom. tom. 6 & Sur. tom. 4. quæ etiam e Latinis codicibus accepta descripsit Mombritius tom. 2. quæ denique legi musin pluribus manuscriptis pervetustis codicibus, ut inter alios S. Mariæ ad martyres, & sanctæ Ceciliæ trans Tiberim, non inquam negamus, in eis nonnulla reperiri, quæ indigeant emendatione non levi. Cum autem omnes tradant hanc fuisse filiam Aedesii idolorum sacerdotis, in mentem subiit ille Aedesius addictissimus idolorum cultui, rerum Christianarum hostis acerbissimus, de quo plura scribit Eunapius Sardonius in vitis philosophorum. extat de eadem Margarita epigramma Bonad. Sant. lib. 3. monod. 31. Cecinit & eius martyrium egregie Hiero. Vida Alben. episcopus, addiditque; epigramma de eius ecclesia restituta. Itidem Baptista Mantuanus Carmelita praeclarus poeta S. Margaritæ agonem heroico poemate pulcherrimo decantavit.“

Dále zde citujme alespoň ze dvou novějších martyrologií římské církve:

Martyrologium Romanum Gregorii XIII jussu editum, Urbani VIII et Clementis X auctoritate recognitum ... a Benedicto XV approbatam. Vatikán 1956, s. 176: „Antiochiae passio sanctæ Margaritæ, Virginis et Martyris“. Podle indexu míst, s. 469 jde o **Antiochii syrskou**.

Martyrologium Romanum (...) auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatum. Typis Vaticanis 2001, s. 380/4: „Antiochiae **in Pisidia**, sanctæ **Marinae seu Margaritæ**, quæ virginitate et martyrio corpus suum Christo dedicasse traditur.“

Pozn.: Antiochie nad řekou Orontem, **Syrská** (Αντιόχεια, Antiochia): v Syrském zálivu, na území dnešního Turecka na hranici se Sýrií; turecky Antakya.

Hlavní město říše Seleukovské dynastie v Sýrii, třetí nejvýznamnější město římského impéria, hlavní město provincie Syria; v epoše pozdněantického křesťanství jeden z nejvýznamnějších patriarchátů (zahrnoval celou správní diecézi Oriens a byl organizován do 15 provincií). Od 6. století význam města postupně klesal – po velkém zemětřesení a vyplenění Chosroem I. roku 538. R. 1084 byla dobyta Seldžuckými Turky. 3. června 1098 ji dobyli křižáci po devítiměsíčním obléhání; Knížectví antiochijské, založené Boemundem z Tarentu bylo zničeno r. 1268 egyptským sultánem. Od r. 1517 součást turecké říše. Vizte např. Sk 11,19nn.

Antiochie **Pisidská** (Αντιόχεια της Πισιδίας, Antiochia Pisidiae, Ant. ad Pisidiam): v Malé Asii, na hranicích Frygie a Pamfylie, dnešní Turecko, poblíž se nachází město Jalvádž (Yalvaç); za Diokleciánovi správní reformy se Pisidie stala provincií s Antiochií jako hlavním městem a (později) sídlem metropolit. Vizte např. Sk 13,14–51 a 14,20; 2 Tim 3,11.

III. ZLATÁ LEGENDA

Jako mnohé jiné legendy byla i svatomarkétská ve středověku často přepracovávána, v podobě epické i dramatické, příběh má několik variant. *Zlatá legenda*, sepsaná kolem r. 1260 dominikánem Jakubem z Voragine, pozdějším janovským arcibiskupem, představuje soubor legendických životopisů svatých v pořadí církevního roku, počínaje adventem.

Kritické vydání: Iacobus a Voragine. *Legenda aurea, vulgo Historia Lombardica dicta*. Ed. Theodor Graesse. 1. vyd. 1846; 3. vyd. Vratislaviae 1890; nové vyd. Osnabrück 1969.

Česky: Jakub de Voragine. *Legenda aurea*. Přel. V. Bahník a A. Vidmanová. Praha: Vyšehrad, 1984, s. 34–44. Výbor z textů *Zlaté legendy* „passio svaté Markéty“ neobsahuje, ovšem úvodní studie A. Vidmanové a ukázky z textů *ZL* jsou pro porozumění kontextu středověké legendistiky důležitou četbou.

Níže uvedený český překlad byl pořízen podle vydání *Die Legenda aurea des Jacobus de Voragine*. Aus dem Lateinischen übersetzt R. Benz. Berlin: Union Verlag, 1963, s. 500–504, revidován a korigován byl podle latinského textu vytištěného A. Kobergerem v Norimberku r. 1478, fol. 118a–b.

»O svaté Markétě

Margaretha [Markéta] má jméno po vzácném drahokamu, který se nazývá perla. Tento klenot je bílý, malý a mocný. Taková byla požehnaná Markéta: bílá svým panenstvím, malá svou pokorou a mocná působností zázraků. Síla tohoto kamene, říká se, spočívá v jeho účinku proti krvácení, proti žádostem srdce a k posílení ducha. Právě tak požehnaná Markéta měla skrze ctnost sílu, aby se její krvácení zastavilo [aby se její rány zacelily], neboť ve svém mučednictví byla vytrvalá, a také proti žádostem srdce, to jest pokušením ďábla, sílu, kterou ďábla přemohla, a také moc k posílení ducha, neboť její učení [příklad] mnoho lidí obrátilo k víře v Krista. Její legendu napsal učený muž Theotimus.

Svatá Markéta se narodila ve městě Antiochie, byla dcerou pohanského velekněze Theodosia. Markéta byla dána do péče kojné, aby ji vychovávala. Když dosáhla dospělosti, byla pokřtěna, a proto se na ni její otec pohan velmi hněval.

Bylo jí patnáct let, když jednoho dne pásla ovce na statku svého otce s jinými děvčaty, právě když kolem projížděl prefekt Olibrius; ten, jakmile ji zahlédl, podivil se její kráse natolik, že po ní zahořel velikou touhou a poslal k ní své služebníky, aby ji k němu přivedli. Když se tak stalo, zeptal se jí: „Z jakého jsi rodu, jaké je tvé jméno a jaká je tvá víra?“ Na to odpověděla, že je z urozeného rodu, že její jméno je Markéta a je křesťankou. Prefekt jí odpověděl: „Dvě první věci tobě právem náležejí, to jest, že jsi urozená a máš krásné jméno Markéta, ale třetí se mi u tebe nelíbí, že se tak krásná dívka a k tomu vznešeného původu modlí k Bohu ukřižovanému.“ Odpověděla mu: „Odkud víš, že Kristus byl ukřižován?“ On jí na to řekl: „Vím o tom z křesťanských knih.“ Markéta mu na to řekla: „Je to tvá hanba, že čteš o bolesti Kristově a jeho slávě a věříš prvnímu a popíráš druhé.“ A pokračovala, že Kristus byl ukřižován ze své vůle k našemu vykoupení a nyní žije ve věčnosti. Nato se prefekt rozhněval a přikázal, aby byla uvržena do vězení.

Následujícího dne přikázal, aby byla k němu přivedena, a řekl jí: „Pošetilá dívka, slituj se nad svou krásou a uctívej naše bohy, bude ti to jen k dobrému.“

Ona řekla: Klaním se tomu, který působí, že se země třese, jehož se moře bojí a všechna stvoření jej poslouchají.“ Prefekt odpověděl: „Jestliže mě neposlechněš, přikážu, aby tvé tělo bylo trháno.“ A Markéta řekla: „Kristus se pro mě vydal na smrt a já ráda zemřu pro Krista.“ Poté prefekt přikázal, aby byl pověšena na skřipci; nejprve byla bita pruty a pak trhána železnými hřebeny tak, že jí žebra prosvítala skrze tekoucí krev, která vytékala z jejího těla jako proud ze studnice. Ti, kteří stáli kolem, plakali a říkali: „Markéto, opravdu tě litujeme, když vidíme

tvé tělo tak zubožené a krutě roztrhané. Svou velikou krásu jsi ztratila pro svou špatnou víru. Teď přijmi naše bohy a zachrániš si život.“ Odpověděla jim: „Zle mi radíte, odejděte od mne, neboť tato krutá muka mého těla jsou spásou mé duše.“ Pak řekla prefektovi: „Hanebný pse a nenasytný lve, máš moc nad mým tělem, ale Kristus zachová mou duši.“ Prefekt si zakryl tvář svým pláštěm, aby neviděl její krev, a pak přikázal, aby byla ze skřipce sňata a znovu zavřena ve vězení. A uviděli ji ve vězení obklopenou úchvatnou září a jasem.

A když byla ve vězení, modlila se k našemu Pánu, aby jí ukázal toho d'ábla, který s ní bojoval. A objevil se strašný drak; otevřel tlamu a chtěl ji pozřít, ale ona udělala znamení kříže a hned zmizel.

Jiní říkají, že ji pozřel, a když udělala znamení kříže, jeho mocí břicho draka puklo, a tak svatá dívka vyvázla bez úhony. Ale vyprávění o tom, že ji drak pohltit je podvržené a lehkovážné.

Potom se jí zjevil d'ábel v podobě muže, aby ji oklamal. Když ho uviděla, oddala se modlitbě a když se pomodlila, vstala. A tehdy k ní d'ábel přistoupil, vzal ji za ruku a řekl jí: „Spokoj se s tím, co už jsi udělala, nyní přestaň, nech mě na pokoji.“ Chytila ho za hlavu, hodila na zem, položila mu pravou nohu na krk a řekla: „Nyní, pyšný démone, ležíš pod nohou mladé dívky.“ Démon pak zvolal: „Požehnaná Markéto, přemohla jsi mě. Kdyby mě silný muž překonal, méně bych toho dbal! Ale porazila mě mladá panna; a nejvíc trpím proto, že tvůj otec a matka byli moji dobří přátelé.“ Pak ho přiměla, aby jí řekl, proč k ní přišel, a on odpověděl, že přišel, aby jí radil, že má vyslyšet touhu a žádost prefekta.

Také ho přinutila říct, proč tak často pokouší křesťany. D'ábel jí odpověděl, že je jeho přirozeností zatvrzele nenávidět ctnostné lidi, a přestože ho od sebe neustále odhánějí, stále usiluje vzdálit je od jejich blaženosti, zlákat je tam, kde démoni nyní žijí, neboť závidí lidem blaženost, kterou sám navždy ztratil. Také jí řekl, že je jeden z démonů, které Šalamoun zavřel v mosazné nádobě, ale po smrti krále pošetilí lidé nádobu otevřeli a po světě se znovu rozlétlo velké množství démonů, kteří stále jen čekají na příležitost, aby mohli napadnout ctnostné lidi. A když jí to řekl, sundala z něj nohu a řekla mu: „Uteč tedy, bídný démone.“ A země se otevřela a on zmizel. Pak si byla Markéta jistá – když překonala pána, může o to snáze překonat i služebníka.

Následující den, když se shromáždili všichni lidé, byla předána soudci. A ona neobětovala falešným bohům a byla odhodlána podstoupit mučení ohněm; její tělo bylo páleno hořícími pochodněmi tak, že se lidi divili, jak může tak krásná dívka vydržet tolik utrpení.

Poté ji svázali ruce a posadili ji do velké kádě plné vody, aby po pálení ohněm ve vodě trpěla ještě více. Ale najednou se zatřásla země, až se všichni lidé ulekli; a požehnaná panna vyšla z vody bez zranění. V tu chvíli pět tisíc ze shromážděného lidu uvěřilo v našeho Pána; ti všichni byli za křesťanskou víru [později] popraveni.

Pak prefekt, když viděl nezdolnou víru svaté Markéty, a také proto, že se bál, aby se ještě více lidí neobrátilo na křesťanství podle jejího příkladu, přikázal, aby Markétu sťali. Ta jen požádala, aby jí dopřál čas pro modlitbu. A takto se modlila k našemu Pánu: „Prosím Tě, abys odpustil těm, kteří mě pronásledují. A prosím Tě, dobrý Pane o to, abys z Tvé hojné milosti udělil všem, kteří o mém utrpení budou psát, číst nebo slyšet, a těm, kteří si na mě vzpomenou, odpuštění všech jejich hříchů. A také tě, dobrý Pane, prosím, jestliže nějaká rodička v nouzi bude volat moje jméno, ochraň ji, ať porodí zdravé dítě.“ Když dokončila svou modlitbu, zazněl hlas z nebe, který říkal, že její modlitby byly vyslyšeny a milosti budou udělovány, a že nebeské brány jsou pro ni otevřené, a pozval ji, aby přišla do země věčného odpočinku. Poté vstala a řekla, aby kat vzal svůj meč a vykonal přikázání prefekta. A kat učinil, jak mu řekla; bál se, ale sťal ji hlavu, a ona přijala mučednickou korunu.

Stalo se to o třináctých kalendách měsíce srpna; jinde čteme, že se tak stalo o třetích idách měsíce července.

O této panně řekl jeden svatý: „Požehnaná Markéta byla plná bázně Boží, vytrvalá v modlitbě a pokání, chvályhodná svou vážností a vynikající vytrvalostí v utrpení; nic u ní nebylo shledáno, co by bylo v rozporu s křesťanskou vírou. Nenáviděna svým otcem a milována naším Pánem Ježíšem Kristem; tak si pamatujte tuto svatou pannu, která se za nás přimlouvá.«

Latinský text *Zlaté legendy* byl v Čechách doplněn životy domácích světců a světic, naopak zkráceny nebo úplně vynechány byly legendy méně významných světců cizích. V této úpravě pak byla sbírka legend v letech vlády Karla IV. přeložena do češtiny coby *Passionál*. Některé části původního latinského textu byly nahrazeny jiným obsahem, především u hlavních církevních svátků. Tyto vsuvky mají často homiletický charakter. S latinskou předlohou zachází autor volně, často vypouští výkladové pasáže, čímž posiluje vypravěčský svéráz díla. Spis se stal oblíbenou kazatelskou příručkou a později téměř lidovým čtením – stěs. *Passionál* patří k prvním českým tiskům. Srov. Vilikovský, Jan (ed.). *Próza z doby Karla IV.* 2. vyd. Praha: Sfinx, 1948, s. 59–62 a pozn. s. 346n.

Jen o málo dříve, než vznikl český překlad *Zlaté legendy*, objevuje se jméno sv. Markéty v litaniích, které jsou součástí Korunovačnického řádu českých králů (1347), srov. Kuthan, Jiří, a Šmied, Miroslav (edd.). *Korunovačnický řád českých králů*. Praha: FF UK & Togga, 2009, s. 228n.

Ilustrací vlivu *Zlaté legendy* je možná také pořadí zasvěcených svátků, tj. těch, které byly slaveny slavnou bohoslužbou (missa sollemnis), jak na synodě pražské arcidiecéze roku 1349 stanovil Arnošt z Pardubic, srov. Dudík, Beda. *Statuten des ersten Prager Provincial-Concils 1349*. Brno 1872.

IV. RELIKVIE SV. MARKÉTY

Někdy během 11. nebo 12. století byly její ostatky přeneseny do Itálie; podle anonymního rukopisu původem z Montefiascone šlo o translaci z Antiochie syrské. Hlavním místem její úcty na Západě bylo a je právě **Montefiascone** v provincii Viterbo v Toskánsku, nad Bolsenským jezerem; tamní dóm je zasvěcen této svätici. Další místa uložení relikvií sv. Markéty: Benátky, Brusel, Bruggy, Kolín nad Rýnem, Paříž aj.

V. OSTATKY SV. MARKÉTY V ČESKÝCH ZEMÍCH – TRANSLAČNÍ HYPOTÉZY

A) Dar uherského krále Bély IV. Přemyslu Otakarovi II.: takto podávají např.: J. Crugerius, *Sacri Pulveres...* [Tom. 7] *Mensis Julii*. Praha, 1670, s. 74nn.; Tomáš Pešina z Čechorodu, *Phosphorus Septicornis, Stella alias Matutina...* Praha 1673, s. 432 a 513, M. Ziegelbauer, *Epitome historica ... monasterii Brevnoviensis vulgo S. Margarethae Ordinis S. Benedicti prope Pragam*. Colonia 1740, s. 123n. a jiní; žádný z uvedených autorů neuvádí, odkud informace pochází.

B) Součást kořisti vojska Přemysla Otakara II. po bitvě u Kressenbrunn (1260): tato verze vychází pravděpodobně z líčení bitvy v tzv. Druhém pokračování Kosmovy kroniky. In Bláhová, M., aj. *Pokračovatelé Kosmovi*. Praha: Svoboda, 1974, s. 126nn. Vyjma toho, že k bitvě došlo v předvečer svátku sv. Markéty jiná zmínka o svätici v kronice není.

C) Dar papeže Alexandra IV. Přemyslu Otakarovi II.: žádná z výše uvedených hypotéz – a ani tato – nemá oporu ve spolehlivém (a dochovaném) pramenném podkladu. Argumentem **pro** tuto hypotézu je absence dokladů pro translaci části ostatků sv. Markéty **do Uher**.

VI. OSTATKY SVATÉ MARKÉTY V BŘEVNOVSKÉM KLÁŠTERNÍM KOSTELE

Za opata Martina došlo podle klášterní tradice k přenesení ostatku (ramenní kosti) sv. Markéty do břevnovského chrámu. Když roku 1262 uhodilo dlouhé sucho, nařídil pražský biskup Jan III. z Dražic průvod s ostatkem sv. Markéty do břevnovského kláštera. Když byl průvod v chrámu a lid zbožně vzýval svatou Markétu, začalo konečně pršet. Na památku této události byl ostatek ponechán v břevnovském klášterním kostele, kterému poté začal lid říkat „u svaté Markéty“. O pouti sv. Markéty sem každoročně putovalo mnoho věřících.

Kdy se skutečně ujal název kostela „u sv. Markéty“ nelze určit. Je sice možné, že se tak stalo už záhy poté, co byl do kláštera přenesen ostatek sv. Markéty; písemně je však doložen až k roku 1461. Jisté je, že na přelomu 15./16. století původní zasvěcení klášterního kostela svatým Benediktu, Bonifatioví, Alexiovi a Vojtěchovi upadalo v zapomnění a populárním se stalo, zejména díky poutím, zasvěcení sv. Markétě.

VII. BŘEVNOVSKÝ RELIKVIÁŘ (PLENÁŘ) SVATÉ MARKÉTY

Plenář sv. Markéty z počátku 15. století tvoří dřevěná deska, původem ze starší knižní vazby, potažená stříbrným plechem. Uprostřed se nachází skleněný ostatkový válec, vsazený dole a nahoře do malých baldachýnů „parléřovského“ stylu. Perleťové reliéfy z 2. čtvrtiny 14. století, snad z doby, kdy deska byla součástí knižní vazby, zhotovil neznámý italský mistr, školený v Benátkách nebo Toskánsku. Celkem je zde osm reliéfů umístěných do gotických arkád. Dva horní představují Zvěstování (vlevo anděl, vpravo P. Maria před pulpitem), níže Narození Kristovo vlevo a klanění Tří králů vpravo. Ještě níže vlevo Bičování Krista u sloupu a Kalvárie vpravo. Úplně nejnižší dvě dvojice poprsí proroků.

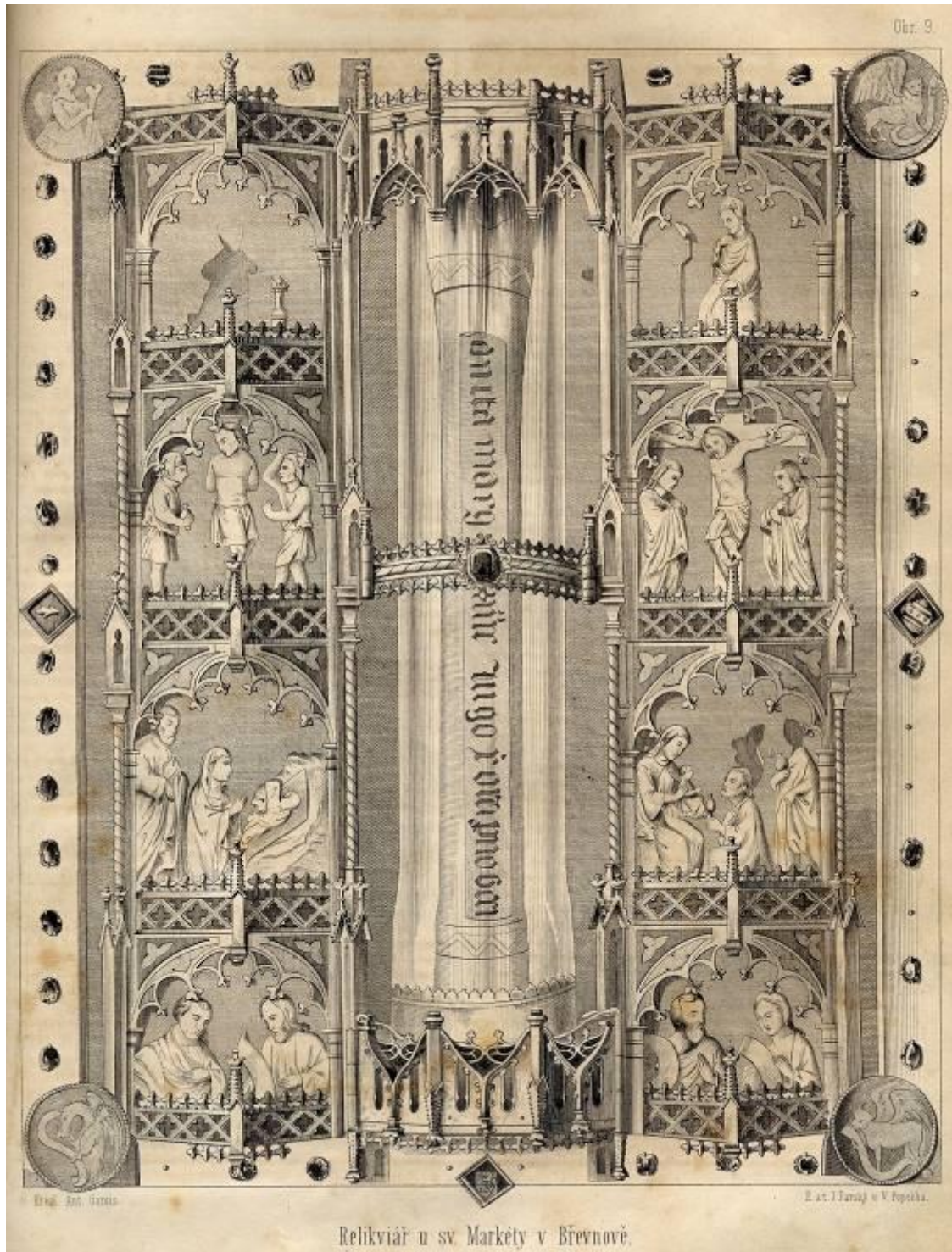
V rozích plenáře jsou terče s emailovanými symboly evangelistů. Po obvodu jsou drahokamy a jejich napodobeniny, a dále čtyři štítky s erby. Vlevo uprostřed břevno (břevnovský opatský znak), vpravo uprostřed tři růže (konventní znak), nahoře uprostřed znak pražského arcibiskupství, dole uprostřed jednoocasý lev. Na boční straně se nachází rytá postava klečícího donátora a dedikace oznamující, že plenář nechal zhotovit břevnovský mnich a sakristán Václav roku 1406, pro ostatky svatých Vojtěcha, Vintíře a Markéty, za vlády 25. břevnovského opata, Diviše II. (opatem 1385–1409).

Plenář má rozměry 375×310×30 mm.

I když perleťové reliéfy nejsou zachovány v původní sestavě a v úplnosti, představují nejstarší a nejrozsáhlejší dochovaný cyklus vytvořený v tomto materiálu; z tohoto hlediska jde o dílo mimořádné v celoevropském měřítku.

První větší opravu plenáře objednal r. 1653 opat Augustin Seifert, tehdy pro broumovskou relikvii sv. Mořice; zápis o této opravě je na víčku skleněného válce. Dvě perleťové řezby byly doplněny roku 1857, další řezby byly doplněny a opraveny v roce 1981.

Rámě svaté Markěty bylo v plenáři uloženo v letech 1406–1420 a 1712–1757.



Od druhé poloviny 18. století až dodnes je svatomarkétská relikvie uložena na oltáři P. Marie na jižní straně břevnovské baziliky v jednoduchém relikviáři; gotický plenář je vystavován pouze při výjimečných slavnostních příležitostech.



VIII. Liturgické texty

Jak jsme již zmínili výše, datum liturgického slavení památky sv. Markéty Antiochijské bylo v západní církvi ustáleno teprve po liturgické reformě Tridentského koncilu (nové martyrologium, kalendář, misál a breviář). Jako den památky sv. Markéty byl stanoven 20. červenec. V Čechách jím zůstal 13. červenec, liturgicky slavený podle formuláře ke 20. červenci. Mešní formulář, stejně jako texty denní modlitby církve, byly brány ze společných textů (Commune Sanctorum). Srov. např. *Římský misál*. Přel. M. Schaller O.S.B. 2. vyd. Praha: Opatství emauzské, 1935, s. 1041 a příloha, s. 67.

Markéta z Antiochie patří k těm světcům a světicím, jejichž existenci nelze prokázat, a proto byla po II. vatikánském koncilu vyřazena z celocírkevního liturgického kalendáře [nikoli z martyrologia, jak je uvedeno výše]. Úprava všeobecného církevního kalendáře – dekret Kongregace pro obřady z 21. března 1969, z platností od 1. ledna 1970 – neruší právo liturgické připomínky regionálních nebo místních světců a světic v provinciích, diecézích nebo řeholních komunitách.

Texty užívané v břevnovském klášteře

13. července

sv. Markéty, panny a mučednice / slavnost

Vstupní antifona

Svatá Markéta zůstala věrná Božímu zákonu,
i když jí šlo o život,
nezalekla se, neboť měla základy na skále.

Vstupní modlitba

Bože, pomáhej nám,
ať následujeme zárný příklad statečnosti a čistoty svaté Markéty,
jejíž výroční slavnost s radostí slavíme,
a dej, abychom měli užitek
z toho, co ona získala svými zásluhami.
Prosíme o to skrze tvého Syna...

Modlitba nad dary

Bože, klademe na oltář tyto dary v den,
kdy slavíme památku svaté mučednice Markéty;
přijmi se zalíbením tento projev naší oddanosti,
jako jsi přijal její statečnost.
Prosíme o to skrze Krista, našeho Pána.

Preface

V. Pán s vámi.

O. I s tebou.

V. Vzhůru srdce.

O. Máme je u Pána.

V. Vzdávejme díky Bohu, našemu Otci.

O. Je to důstojné a spravedlivé.

Vpravdě je důstojné a spravedlivé,
dobré a spasitelné,
abychom ti, Bože, vždycky a všude vzdávali díky,
a abychom tě chválili za to,
žeš nám na své mučednici Markétě zjevil svou moc.

Ona následovala tvého Syna až na smrt
a víru v něho zpečetila krví;
a její oběť je nám svědectvím,
že lidskou slabost proměňuješ v sílu
skrže našeho Pána, Ježíše Krista.
Skrze něho andělé chválí tvé jméno,
hledí na tvou tvář a ustavičně se radují.
Také my se připojujeme k jejich chvalozpěvu,
vyznáváme tě a voláme:

Svatý...

Antifona k přijímání Mt 16,24
Kdo chce jít za mnou, zapři sám sebe,
vezmi svůj kříž a následuj mě, praví Pán.

Modlitba po přijímání
Bože, tys dal svaté Markétě sílu k dvojitmu vítězství:
zachovala panenství a stala se mučednicí;
pomáhej i nám,
abychom posilněni svátostí, kterou jsme přijali,
obstáli ve všech zkouškách,
a dosáhli nebeské slávy.
Skrze Krista, našeho Pána.

Prameny pro výše uvedené liturgické texty:

ČM, s. 697: *O panně mučednici*; s. 420: *Preface o mučednících*.

První čtení Sir 51,1–12 (řec. 1–8), *Lekcionář V*, s. 57–58/6: *O mučednících – mimo dobu velikonoční*

Responzoriální žalm Žl 124(123),2–3.4–5.7b–8 Odp. 7a, *Lekcionář V*, s. 58/6: *O mučednících – mimo dobu velikonoční*

Druhé čtení 2 Kor 4,7–15, *Lekcionář V*, s. 63–64/3

Zpěv před evangeliem Jan 15,9b.5b a Evangelium Mt 13,44–46, *Lekcionář V*, s. 150/5.

Česká církevní provincie nepřipomíná sv. Markétu v **denní modlitbě církve**, a to ani 13. ani 20. července; v břevnovském klášteře je 13. červenec stále dnem slavnosti titulární patronky klášterního kostela. Obsah denní modlitby této slavnosti je, podobně jako mešní texty, upraven z obecných textů „breviáře“ o mučednících.

Výběrová bibliografie:

[Neopakujeme výše citované a excerptované zdroje.]

Attwater, Donald. *Slovník svatých*. Přel. J. Matějů. Vimperk; Rudná u Prahy: Papyrus a JEVA, 1993, s. 264.

Ekert, František. *Církev vítězná: životy Svatých a Světic Božích: pořadem roku občanského. Svazek třetí*. Praha: nákladem Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1896, s. 165–169.

Lexikon für Theologie und Kirche 1–11. Ed. M. Buchberger. 2. vyd. Freiburg im Br.: Herder, 1934, s.v., col. 880.

Lexikon für Theologie und Kirche 1–11. Zal. M. Buchberger, ed. W. Kasper. 3. vyd. Freiburg im Br.; Basel; Rom; Wien: Herder, 1997, s.v., col. 1311n.

Podlaha, Antonín. *Posvátná místa království Českého: dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů i jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v království Českém. Řada první: arcidiecése pražská V: vikariát libocký*. Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1911 [= Dědictví svatojanské 118], s. 14–16.

Remešová, Věra. *Ikonografie a atributy svatých*. Praha: ČKCh, 1990, s. 44.

Schauber, Vera, a Schindler, Hanns Michael. *Rok se svatými*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1994, s. 368n.

Skružný, Ludvík. *Atributy vybraných biblických postav, světců a blahoslavených*. Čelákovice: Městské muzeum, 1996, s. 269.

Stehlíková, Dana. Das Plenar und der Arm der hl. Margarete in Břevnov. In Hofmann, J. (ed.). *Tausend Jahre Benediktiner in den Klöstern Břevnov, Braunau und Rohr*. St. Ottilien: EOS-Verlag, 1993, s. 325–340.

Stehlíková, Dana in Hejdová, Preiss a Urešová, *Tisíc let benediktinského kláštera v Břevnově*. Praha 1993, s. 49–51., č. IV/11 (Plenář sv. Markéty).

Vondruška, Isidor. *Životopisy svatých v pořadí dějin církevních I*. Praha: L. Kuncíř, 1930, s. 165–167.

Zap, Relikviář s ramenem sv. Markéty v Břevnově, in *Památky archeologické a místopisné II*, 1857, s. 223.

Žemlička, Josef. *Století posledních Přemyslovců*. Praha: Melantrich, 1998, zejm. s. 155–163.